

Bankowość i ubezpieczenia

Bank jest to instytucja państwowa lub prywatna, której działalność skoncentrowana jest przede wszystkim na obrocie pieniężnym, finansowaniu inwestycji, udzielaniu kredytów i pożyczek, a także zakładaniu lokat i inwestowaniu pieniędzy swoich klientów. Bankowość jest nauką o przedsiębiorstwie bankowym oraz otoczeniu, w którym ono funkcjonuje. Tym terminem można również określać szerokie spektrum podmiotów finansowych, zaczynając od instytucji gromadzących oszczędności i udzielających kredytów po potężne centra finansowe zorganizowane w formie banków komercyjnych. Obszerny zakres czynności, które mogą być oferowane przez banki, definiuje Ustawa Prawo bankowe. Wśród tych czynności możemy wyróżnić takie, które mogą być wykonywane wyłącznie przez banki. W Polsce do tych ostatnich należą m.in.:

- a) przyjmowanie wkładów pieniężnych (na każde żądanie – *a vista* lub terminowych),
- b) prowadzenie rozliczeń dla wkładów pieniężnych oraz innych rachunków bankowych,
- c) udzielanie kredytów,
- d) udzielanie gwarancji bankowych,
- e) emitowanie bankowych papierów wartościowych,
- f) przeprowadzenie bankowych rozliczeń pieniężnych.

Banki centralne nie są nastawione na osiągnięcie zysków, w przeciwieństwie do banków komercyjnych. W 1924 r. utworzony został Bank Polski Spółka Akcyjna, który podobnie jak współczesny NBP był bankiem emisyjnym, ale również spółką, która udzielała kredytów. W Polsce obecnie funkcje banku centralnego pełni Narodowy Bank Polski, który działalność rozpoczął w 1945 r. Początkowo pełnił zarówno funkcję banku centralnego, jak i komercyjnego, ostatecznie jednak pod koniec lat 80. XX w. doszło do rozdzielenia tych zadań. Organami Narodowego Banku Polskiego są: Prezes NBP, Rada Polityki Pieniężnej oraz Zarząd NBP.

Cele banku centralnego:

- a) dbanie o utrzymanie wartości pieniądza, jego siły nabywczej, utrzymywanie niskiej inflacji,
- b) dbanie o stabilność i bezpieczeństwo sektora finansowego (bankowego),
- c) wspieranie polityki gospodarczej rządu, o ile nie koliduje to z celem podstawowym, czyli stabilizowaniem inflacji na poziomie 2,5 proc.

Polityka gospodarcza rządu ma na celu szybki rozwój, pełne zatrudnienie i brak bezrobocia. Dawniej uważano, że bank centralny powinien dążyć do pełnego zatrudnienia, a

niska inflacja powinna pozostać na drugim planie. Okazało się jednak, że bank centralny nie jest w stanie w długim okresie wpływać na pełne zatrudnienie. W USA uznano natomiast, że oba cele są jednakowo ważne.

Funkcje banku centralnego kształtują się następująco:

- a) bank emisyjny – jako jedyny podmiot ma prawo emitować pieniądze;
- b) bank państwa – prowadzi nieodpłatnie rachunki instytucji państwowych, np. budżetu państwa;
- c) bank centralny nie ma prawa kredytować deficytu budżetowego – taki czyn jest zabroniony przez ustawę o NBP, Konstytucję i dyrektywę unijną;
- d) bank banków – bank centralny prowadzi rachunki bieżące dla banków komercyjnych; za ich pomocą prowadzi rozliczenia międzybankowe; ma prawo udzielać kredytu bankom komercyjnym;
- e) pożyczkodawca ostatniej instancji – ostatnia deska ratunku dla banków komercyjnych; jednak pożyczka powinna być udzielana wyłącznie tym bankom komercyjnym, które osiągają zyski, są w stanie dobrym i mają jedynie chwilowe problemy z płynnością; udzielenie pożyczki bankowi zagrożonemu niewypłacalnością lub upadłością jest obciążane ryzykiem straty zainwestowanej gotówki;
- f) bank centralny przechowuje rezerwy dewizowe państwa; są one przechowywane w różnych walutach; są to lokaty i inwestycje w papiery, jako że istotne jest bezpieczeństwo i szybki dostęp do pieniędzy;
- g) rozliczanie rachunków pieniężnych – bank centralny współpracuje z KIR (Krajowa Izba Rozliczeniowa).

Stopa procentowa jest to pewnego rodzaju wynagrodzenie za korzystanie z cudzego kapitału. Przykładowo – klient biorący kredyt w banku płaci premię za ryzyko (ma ona postać oprocentowania) w zamian za uzyskanie dodatkowych środków od banku. Dla pożyczkobądź kredytobiorcy jest ona kosztem, a dla pożyczkodawcy – stopą zysku, wynagrodzeniem.

Tabela 1. Podstawowe stopy procentowe NBP

Stopa procentowa	Oprocentowanie	Obowiązuje od dnia
Stopa referencyjna	1,50	2015-03-05
Stopa lombardowa	2,50	2015-03-05
Stopa depozytowa	0,50	2015-03-05
Stopa redyskonta weksli	1,75	2015-03-05

Wysokość stóp procentowych ustala organ NBP – Rada Polityki Pieniężnej. RPP składa się z 10 członków. Otoczenie gospodarcze z wielką uwagą śledzi komunikaty ogłaszane po decyzyjnym posiedzeniu RPP. Z oświadczeń Rady można wysnuć wnioski nie tylko o obecnym stanie polskiej gospodarki, ale także o kierunku jej rozwoju.

Instytucje parabankowe, zwane również parabankami, w świetle polskiego prawa są instytucjami utworzonymi na podstawie Ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych i świadczą usługi podobne do bankowych. Są również pośrednikami między bankami a – na ogół drobnymi – kredytobiorcami. Do instytucji parabankowych w Polsce należy zatem zaliczyć: spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, Kasę Krajową, instytucje pieniądza elektronicznego, krajowe instytucje płatnicze, biura usług płatniczych oraz ewentualnie pracownicze kasy zapomogowo-pożyczkowe, jednakże te ostatnie nie są samodzielnymi jednostkami organizacyjnymi i tym samym nie przysługuje im przymiot instytucji. Oferty parabanków przeważnie są tak skonstruowane, aby mogły z nich skorzystać różnorodne i jak najszersze grupy odbiorców. Cechują się również nieskomplikowanymi procedurami i brakiem wygórowanych wymagań, na jakie często napotykają kredytobiorcy w tradycyjnych bankach. Transakcje finansowe finalizowane są z kolei często w postaci bardzo szczegółowych umów. Z uwagi na powyższe udogodnienia oferty pożyczkowe parabanków objęte są zazwyczaj wyższymi kosztami związanymi z oprocentowaniem, odsetkami oraz prowizją pobieraną m.in. za obsługę klienta.

Biuro Informacji Kredytowej (BIK) to instytucja powołana w 1997 r. przez banki i Związek Banków Polskich na mocy Ustawy Prawo bankowe. BIK gromadzi, przechowuje oraz przetwarza informacje o aktualnych zobowiązaniach oraz historii kredytowej klientów banków i spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych. Dane gromadzone w BIK dotyczą zarówno klientów indywidualnych, jak i przedsiębiorców. Dane mogą trafić do BIK w momencie składania przez klienta w banku lub SKOK-u wniosku kredytowego oraz po zaciągnięciu zobowiązania w którejś z wyżej wymienionych instytucji. Informacje dotyczące obsługi zaciągniętego kredytu bank lub SKOK aktualizuje przynajmniej raz w miesiącu, przez cały okres trwania zobowiązania.

W Biurze Informacji Kredytowanej znajdują się:

- a) informacje o danych osobowych,
- b) dane na temat zobowiązań wobec Banków i SKOK-ów, takie jak: data powstania, rodzaj zobowiązania, okres spłaty, waluta, terminowość spłat,
- c) informacje o zadłużeniu.

Dobra historia kredytowa to najlepsza rekomendacja. Najkorzystniejsze dla wizerunku finansowego klienta jest terminowe regulowanie zobowiązań, co jest równoznaczne z pozytywną historią kredytową w BIK. To dzięki niej dla banków i SKOK-ów jest się wiarygodnym i cennym klientem, co z kolei może przełożyć się na: lepsze warunki finansowe, np. niższe oprocentowanie kredytu, skrócenie lub uproszczenie procedur bądź obniżanie opłat i prowizji. Z kolei brak wiedzy o historii kredytowej uniemożliwia bankom czy SKOK-om zastosowanie swoistej premii za rzetelność finansową.

Bankowy Fundusz Gwarancyjny to instytucja gwarantująca depozyty banków w Polsce. Realizuje także działalność pomocową w stosunku do instytucji bankowych zagrożonych upadłością. Wysokość gwarancji w razie niewypłacalności banku, nieprzekraczająca równowartości w złotych 100 000 euro, jest gwarantowana w całości.

Zasady obliczania kwoty gwarantowanej:

- a) kwota gwarantowana obliczana jest od sumy środków pieniężnych ulokowanych na wszystkich rachunkach (np. lokatach terminowych, rachunkach bieżących, rachunkach oszczędnościowo-rozliczeniowych) jednej osoby w danym banku,
- b) w przypadku rachunku wspólnego każdemu ze współposiadaczy przysługuje odrębna kwota gwarancji.

Część depozytów, która nie jest gwarantowana przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny, również podlega procedurze odzyskiwania, ponieważ stanowi ona nadal wierzytelność deponenta względem banku. Po ogłoszeniu upadłości banku kwota ta może zostać odzyskana w wyniku podziału majątku upadłej instytucji w ramach postępowania upadłościowego. Deponent powinien zgłosić swoje wierzytelności sędziemu-komisarzowi w terminie wskazanym w postanowieniu sądu o ogłoszeniu upadłości banku. W przypadku nabycia upadłego banku przez inny bank nowy właściciel przejmuje zobowiązania wobec posiadaczy rachunków bankowych.

Definicja ubezpieczenia. Podstawowe funkcje ubezpieczeń

Kodeks cywilny definiuje ubezpieczenie jako formę umowy cywilnoprawnej, w której ubezpieczyciel zobowiązuje się spełnić określone świadczenie w razie zajścia wypadku przewidzianego w umowie, a ubezpieczający zobowiązuje się opłacić składkę.

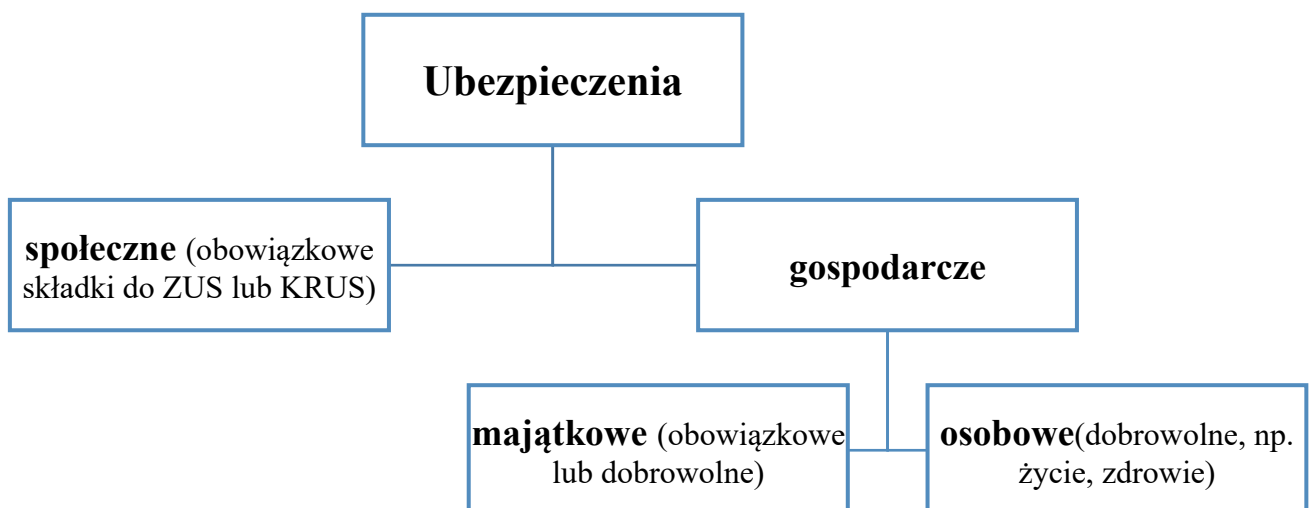
Ubezpieczenia w gospodarce pełnią różne funkcje. Poniżej zostały przytoczone trzy najczęściej wyróżniane funkcje ubezpieczeń społecznych i gospodarczych.

- Funkcja kompensacyjna – polegająca na zapewnieniu pewnego świadczenia pieniężnego w postaci odszkodowania w razie zaistnienia niekorzystnego zdarzenia (np. wypadku).
- Funkcja prewencyjna – polegająca na zmniejszeniu prawdopodobieństwa realizacji niepożądanego ryzykownego zjawiska i jego ekonomicznych skutków. Dzieje się to za pomocą tzw. środków prewencji, do których należą środki:
  - a) techniczne, np. instalacja piorunochronu;
  - b) ekonomiczne, np. zniżki OC dla bezwypadkowych kierowców;
  - c) prawne, np. higiena pracy.
- Funkcja represyjna – polegająca na przeciwdziałaniu szkodzie w momencie jej powstania, np. gaszenie pożaru czy budowa wału ochronnego podczas powodzi.

Podział ubezpieczeń

Ze względu na swój rodzaj ubezpieczenia dzielone są na dwie główne grupy: społeczne i gospodarcze. Szczegółowy podział ubezpieczeń został przedstawiony na poniższym schemacie.

Rysunek 1. Podział ubezpieczeń

Ubezpieczenia społeczne

Ubezpieczenia społeczne mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego osobom, które z powodu zajścia określonych przez prawo zdarzeń losowych (np. choroba, starość, ciąża) nie mogą utrzymać się z własnej pracy. Z tytułu ubezpieczeń społecznych odprowadzane są obowiązkowe składki do jednej z dwóch instytucji publicznych: Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) lub Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (ZUS). Do KRUS składki odprowadzają rolnicy i ich domownicy, natomiast do ZUS – m.in. pracownicy oraz osoby prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą.

Przyjrzyjmy się bliżej ubezpieczeniom społecznym pracowników zatrudnionych w formie umowy o pracę. Składki na ubezpieczenia społeczne odprowadzane są miesięcznie, a ich koszt pokrywają w różnych częściach pracownik i pracodawca. Podstawą wymiaru składek jest przychód osiągnięty przez pracownika z tytułu zatrudnienia w ramach stosunku pracy. Wysokość składki obliczana jest jako określony procent przychodu.

Tabela 2. Wysokość stóp procentowych stawek składek na ubezpieczenia społeczne

Rodzaj ubezpieczenia	Składka płacona przez pracownika	Składka płacona przez pracodawcę
Ubezpieczenie emerytalne	9,76%	9,76%
Ubezpieczenie rentowe	1,50%	6,50%
Ubezpieczenie chorobowe	2,45%	-
Ubezpieczenie wypadkowe	-	brak stałej stopy; stopa zróżnicowana

Ubezpieczenia gospodarcze

Ubezpieczenia gospodarcze z kolei zawierane są najczęściej dobrowolnie, a składki pokrywane są przez ubezpieczającego. Ich celem jest zabezpieczenie od zdarzeń losowych i ich skutków dla życia lub majątku. Ubezpieczenia te udzielane są przez komercyjne zakłady ubezpieczeń.

Spośród wielu ubezpieczeń gospodarczych polskie prawo ustawowo nakłada obowiązek posiadania kilku z nich. Są to:

- ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej (OC) posiadaczy pojazdów mechanicznych;

- ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego;
- ubezpieczenie minimum 50% powierzchni upraw;
- ubezpieczenie budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego;
- ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej różnych zawodów (wynikające z przepisów).

Brak opłacenia składki na wyżej wymienione obowiązkowe ubezpieczenia gospodarcze skutkuje nakładaniem kar. Przykładowo za brak wykupionej polisy OC pojazdu mechanicznego nakładana jest kara w wysokości dwukrotności minimalnego miesięcznego wynagrodzenia brutto pracownika etatowego, a za brak ubezpieczenia powierzchni upraw wymierzana jest kara w wysokości równowartości 2 euro za 1 ha upraw.

Pozostałe ubezpieczenia gospodarcze są dobrowolne. Należą do nich m.in.:

- ubezpieczenie na życie;
- ubezpieczenia wypadku, w tym wypadku przy pracy i choroby zawodowej;
- ubezpieczenia choroby;
- ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków;
- ubezpieczenia na wypadek niezdolności do pracy;
- ubezpieczenia na wypadek czasowego pozostawania bez pracy.
- ubezpieczenia casco pojazdów lądowych, szynowych, statków;
- ubezpieczenia przedmiotów w transporcie;
- ubezpieczenia szkód spowodowanych żywiołami;
- ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej;
- ubezpieczenia kredytu;
- ubezpieczenia ryzyk finansowych.

Negatywnym skutkiem występowania ubezpieczeń majątkowych oraz osobowych jest zjawisko tzw. pokusy nadużycia, nazywanej także hazardem moralnym. Hazard moralny polega na zmianie przez ubezpieczonego podejścia do ryzyka, na skutek podpisania umowy ubezpieczenia, np. ubezpieczony mniej chroni swoje dobra lub jest bardziej skłonny do ryzykownych zachowań, przez co wzrasta prawdopodobieństwo wystąpienia ubezpieczonego zdarzenia. W celu ograniczenia hazardu moralnego zakłady ubezpieczeniowe stosują szereg ograniczeń i wyłączeń odpowiedzialności ubezpieczeniowej, np. odszkodowanie z tytułu ubezpieczenia na życie lub ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków najczęściej

nie zostaje wypłacone, jeżeli osoba poszkodowana (ubezpieczona) będąca jednocześnie sprawcą wypadku byłaby pod wpływem alkoholu.

Innym zagrożeniem na rynku ubezpieczeń jest występowanie zjawiska tzw. negatywnej selekcji. Zjawisko to po raz pierwszy zostało opisane w artykule George'a Akerlofa zatytułowanym *The Markets for Lemons. Quality Uncertainty and the Market Mechanism*. Bazuje ono na występowaniu asymetrii informacji, która doprowadza do wypierania dóbr lepszych (*cherries*) przez gorsze (*lemons*). Na rynku ubezpieczeń asymetria informacji występuje między ubezpieczycielem a podmiotem wykupującym ubezpieczenie. Podpisując polisę ubezpieczeniową, ubezpieczyciel zazwyczaj nie ma pełnej informacji na temat ekspozycji na ryzyko przez ubezpieczonego, co skutkuje posiadaniem potencjalnie gorszej informacji niż sam ubezpieczony. Może to doprowadzać do dwóch sytuacji. Po pierwsze ubezpieczyciel może oferować klientom polisę po cenie wyższej niż oczekiwana, w celu zniwelowania wysokiego ryzyka wystąpienia ubezpieczonego zjawiska. Wyższa cena nie będzie znacząco zniechęcać osób chorych (*lemons*) do wykupywania ubezpieczenia, jednak zniechęci ona osoby zdrowe (*cherries*). Zachodzi więc sytuacja wypierania. Aby temu zapobiec, zakłady ubezpieczeniowe całkowicie wyłączają określone grupy osób z możliwości wykupienia polisy, co określa drugą sytuację.

Bibliografia

- Capiga M., *Finanse banków*, Wolter Kluwer, Warszawa 2011.
- Dobosiewicz Z., *Bankowość*, PWE, Warszawa 2011.
- Folwarski M., *Małe banki i instytucje okołobankowe w świetle pokryzysowych regulacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Kraków 2015.
- Iwanicz-Drozdowska M., Jaworski W. L., Zawadzka Z., *Bankowość. Zagadnienia podstawowe*, Poltext, Warszawa 2010.
- Leszczyńska C., *Zarys historii polskiej bankowości centralnej*, NBP, Warszawa 2010, <https://www.nbp.pl/publikacje/historia/zarys-historii-polskiej-bankowosci-centralnej.pdf>.
- Nojszewska E., *System ochrony zdrowia w Polsce*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2011.
- Podstawka M., *Finanse. Instytucje, instrumenty, podmioty, rynki, regulacje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017.
- Ronka-Chmielowiec W., *Ubezpieczenia*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Sławiński A. (red.), *Polityka pieniężna*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013.
- Zaleska M. (red.), *Bankowość*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013.
- Zaleska M. (red.), *Współczesna bankowość. Teoria i praktyka*, Difin, Warszawa 2007.

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. 1964 Nr 16 poz. 93 z późn. zm.

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim, Dz.U. 2017 poz. 1373 z późn. zm.

Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz.U. 1998 Nr 137 poz. 887 z późn. zm.

Ustawa Prawo bankowe, Dz.U. 2017 poz. 1876 z późn. zm.

Bankowość dla praktyków – Europejski Certyfikat Bankowca,
<http://zbp.pl/dla-bankow/zespoly-rady-i-komitety/standardy-kwalifikacyjne/egzamininy>.

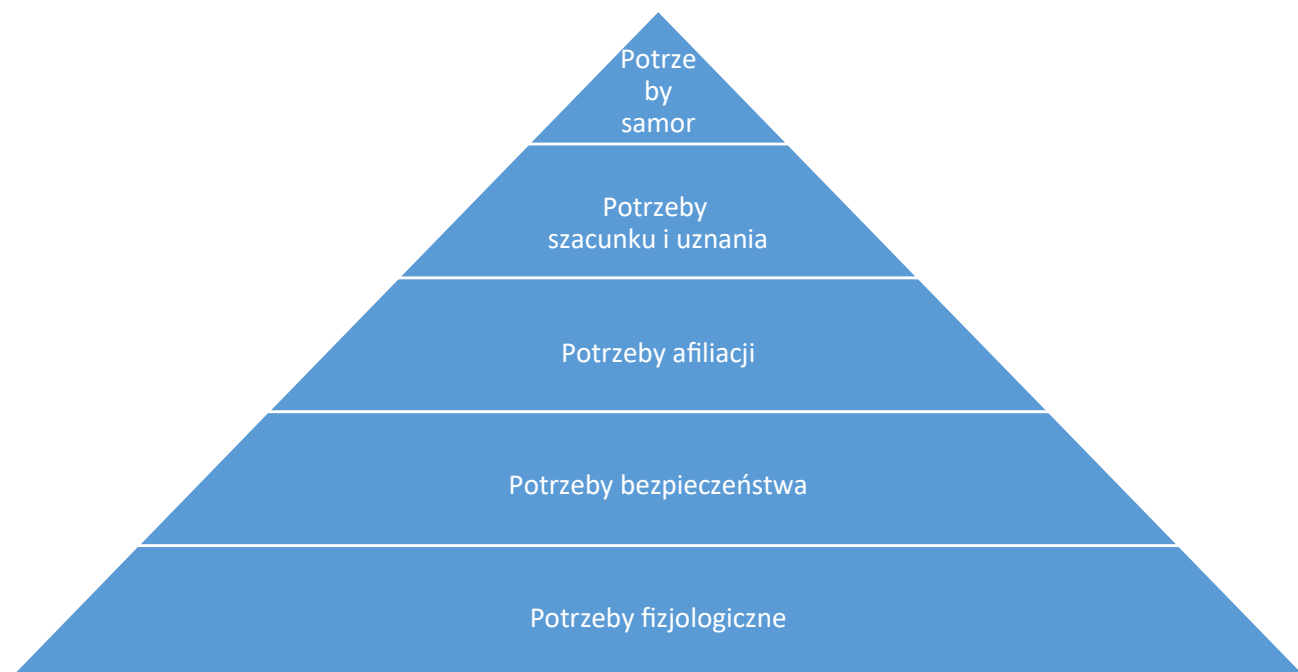
<https://www.bfg.pl/gwarantowanie-depozytow>

https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/o_nbp/informacje/funkcje_banku_centralnego.html

<https://www.nbportal.pl/wiedza/artykuly/na-poczatek/asymetria-informacji>

Budżet domowy

Aby mówić o budżecie domowym i sposobie jego wydatkowania, warto spojrzeć na piramidę Masłowa. Hierarchia potrzeb Masłowa wyjaśnia, dlaczego część ludzi ma silnie wyrażoną potrzebę ciągłego samodoskonalenia się, z kolei inne osoby w ogóle nie podejmują rozważań dotyczących ich rozwoju osobistego.

Piramida potrzeb nie wskazuje jednakże wszystkich potrzeb ludzkich. Według niej człowiek podejmuje działania z gatunku potrzeb wyższego rzędu dopiero po zaspokojeniu potrzeb niższego stopnia, np. głodny nie będzie zajmować się kulturą. Na stosunek jednostki do swoich potrzeb wpływają czynniki genetyczne, środowiskowe oraz aktywność własna jednostki lub też indywidualny system bodźców i reakcji.

W literaturze przedmiotu można spotkać się z wieloma klasyfikacjami funkcji gospodarstwa domowego. Ich autorzy przyjmują różne kryteria wyróżniające, w zależności od stopnia ogólności rozważań i celu, jakiemu mają one służyć. Jedną z klasyfikacji funkcji ekonomicznych gospodarstwa domowego, opartą na analogii do faz społecznego procesu reprodukcji, zaprezentowali dwaj niemieccy ekonomiści: Gerhard Lippold i Günter Manz, którzy wyróżnili cztery funkcje ekonomiczne:

- a) **funkcję produkcyjną**, która polega na kształtowaniu i uzupełnieniu społecznego procesu produkcji,
- b) **funkcję podziału** polegającą na redystrybucji dochodów wśród członków gospodarstwa,
- c) **funkcję cyrkulacji** wyrażającą się w wymianie usług między członkami gospodarstwa,

- d) **funkcję konsumpcyjną**, która przejawia się we wspólnym użytkowaniu mieszkania i zasobów dóbr materialnych oraz organizacji indywidualnej konsumpcji członków gospodarstwa.

Powyższa klasyfikacja podkreśla złożoność ekonomicznych funkcji gospodarstwa domowego. Pomiedzy osobami tworzącymi gospodarstwo domowe występują najczęściej więzi rodzinne, z których wynikają społeczne funkcje opiekuńczo-wychowawcze. Cechą charakterystyczną gospodarstwa domowego jest powiązanie funkcji ekonomicznych i społecznych, powodujące istotne trudności w ich dokładnym wyodrębnieniu i badaniu. Biorąc pod uwagę dotychczasowe założenia, można zaproponować następujący podział czynności gospodarczych:

- a) produkcja dóbr, która polega na wytwarzaniu dóbr konsumpcyjnych gotowych do spożycia (np. artykuły żywnościowe) lub do użytkowania (np. odzież, meble),
- b) wytwarzanie usług materialnych (gotowanie, sprząatanie, majsterkowanie), które mają charakter substytucyjny w stosunku do działalności rynkowego sektora usług,
- c) wytwarzanie usług niematerialnych, czyli organizacyjnych (np. planowanie budżetu, załatwianie spraw administracyjnych),
- d) świadczenie usług rodzinno-opiekuńczych, obejmujących wszelkie prace związane z funkcjami społecznymi.

Celem gospodarstwa domowego jest maksymalizacja zaspokajania wspólnych oraz indywidualnych potrzeb jego członków. Budżet domowy to zestawienie przychodów i rozchodów (w tym głównie wydatków) w wyznaczonym przedziale czasowym w gospodarstwie domowym. Jest narzędziem efektywnie wspierającym zarządzanie finansami w gospodarstwie domowym. Budżety domowe są zwykle sporządzane w horyzoncie rocznym albo miesięcznym. Jeśli rozchody są równe przychodom, wówczas budżet ma charakter zrównoważony. Jeśli rozchody przewyższają przychody, wówczas budżet charakteryzuje się deficytem. Źródłem finansowania deficytu mogą być oszczędności lub zaciągnięte pożyczki, kredyty. Jeśli rozchody są niższe niż przychody, wówczas budżet charakteryzuje się nadwyżką, która tworzy oszczędności. Przychody i rozchody w budżecie domowym są zazwyczaj grupowane w kategorii przychodowe i wydatkowe. Do kategorii przychodowych zalicza się m.in. przychody regularne i nieregularne ze stosunku pracy, przychody z inwestycji, spadki i darowizny, wygrane i prezenty. Do rozchodów zalicza się m.in. wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe, użytkowanie mieszkania, nośniki energii, odzież i obuwie, edukację, rekreację i kulturę, zdrowie, transport, łączność. Tworząc budżet domowy, w odniesieniu do kategorii przychodowych wyznacza się cele, zaś do wydatków – limity. Istnieje wiele narzędzi wspierających monitoring budżetu domowego. Należą do nich aplikacje budżetowe oferowane przez banki w ramach pakietów z rachunkami

oszczędnościowo-rozliczeniowymi, aplikacje budżetowe na urządzenia mobilne czy internetowe agregatory informacji o wydatkach i przychodach. Szczegółowe badania statystyczne budżetów polskich gospodarstw domowych są prowadzone przez Główny Urząd Statystyczny na reprezentatywnej próbie gospodarstw domowych. Ich wyniki są publikowane raz na rok.

Wspomniane wcześniej wytwarzanie usług materialnych, które mają charakter substytucyjny w stosunku do działalności rynkowego sektora usług, to prosumpcja. Prosumpcja i crowdsourcing to powiązane ze sobą koncepcje, które odnoszą się do nowej roli konsumenta we współczesnej gospodarce. Termin prosumpcja został opracowany przez wizjonera i futurystę Alvina Tofflera. Przypuszczał on, że w bliskiej przyszłości role producenta i konsumenta wymieszają się ze sobą. Będzie to rezultat z jednej strony postępującej kastomizacji, a więc oferowania produktów dopasowanych do indywidualnych upodobań każdego klienta, a z drugiej strony chęci klientów do dzielenia się swoją kreatywnością i umiejętnościami. Jednym z przykładów prosumpcji jest crowdsourcing, a więc wykorzystywanie mądrości tłumu. W niektórych okolicznościach grupa jest mądrzejsza od najmądrzejszej jednostki wchodzącej w jej skład. Tym samym można wykorzystać duże zbiorowości konsumentów do przewidywania, który produkt odniesie sukces na rynku.

Prosumpcja (gospodarność) jest to dobre narzędzie poprawiania kondycji finansowej.

a) Zalety prosumpcji:

- oszczędność pieniędzy,
- pełna kontrola nad wykonaniem dobra/usługi (kiedy i jak),
- nabywanie doświadczenia, umiejętności.

b) Wady prosumpcji:

- pochłania czas (na wykonanie dobra/usługi, a często także na nabycie odpowiedniej wiedzy i umiejętności do ich wykonania); jest to koszt utraconych możliwości,
- nie zawsze jest możliwa (potrzebne zbyt zaawansowane umiejętności, specjalistyczny sprzęt).

Podstawowymi narzędziami przy planowaniu i sterowaniu gospodarowaniem są budżet oraz budżetowanie *ex ante* (prognoza) jako część procesu planowania kosztów. Istotne elementy „dobrego” planowania budżetowego to:

a) Wystarczający (ilościowo i jakościowo) zasób danych historycznych.

Do sporządzenia planu ważne są dane za co najmniej kilka okresów wstecz (np. 6–12 miesięcy). Powinny one być dobrze opracowane, zawierające odpowiednie kategorie wydatków oraz uwzględniające specyficzne operacje. W praktyce konieczne jest ciągle aktualizowanie budżetu.

b) Ustalenie hierarchii priorytetów wydatkowych.

Hierarchia priorytetów to ustalenie, na ile konieczne są dane wydatki. Można kierować się hierarchią podobną do piramidy Masłowa. Rozszerzanie planowanych wydatków na coraz mniej konieczne potrzeby pozwala analizować zmiany nadwyżki/niedoboru środków.

Jeśli podstawowe wydatki mają pokrycie, to nadwyżkę można przeznaczyć na:

- redukcję zobowiązań (np. nadpłatę kredytu, zwrot pożyczki),
- oszczędności/inwestycje (np. w akcje, w nieruchomości, w edukację),
- ponadpodstawowe potrzeby (np. rekreacyjne, luksusowe).

c) Identyfikacja regularności i przewidywalności.

Analiza danych historycznych ma pozwolić zidentyfikować:

- wydatki regularne (są przewidywalne same przez się, np. opłaty za mieszkanie, media) i bliskie regularnym (np. żywność, higiena),
- wydatki nieregularne, ale przewidywalne (np. przegląd techniczny auta, większe zakupy odzieży, prezenty gwiazdkowe),
- wydatki nieprzewidywalne.

d) Uwzględnienie ryzyka.

Ryzyko po stronie:

- przychodowej to głównie możliwość utraty źródła dochodu (np. zwolnienie z pracy; niezdolność do pracy z powodu wypadku),
- rozchodowej to wspomniane wydatki nieprzewidywalne (najbardziej problematyczne, wynikające np. z choroby, awarii i innych szkód itd.).

Uwzględnianie ryzyka w budżecie to:

- ujmowanie ryczałtowych wydatków, tworzenie rezerw,
- zasada ostrożności – pomijanie niepewnych przychodów, uwzględnianie niepewnych kosztów,
- rozważenie ubezpieczenia od niektórych rodzajów ryzyka.

Konsumpcja to zużywanie posiadanych dóbr w celu bezpośredniego zaspokojenia ludzkich potrzeb. Wynika ona z użyteczności konsumowanego produktu lub usługi, która może mieć też dla konsumenta charakter subiektywny i komplementarny wobec innych produktów/usług. Determinantami przesuwania konsumpcji w czasie są:

- a) dochód z kapitału – istotą oszczędzania/inwestowania jest rezygnacja z konsumpcji bieżącej dla zwiększenia konsumpcji przyszłej,

- b) rozwój usług kredytowych – powoduje odwrócenie kolejności: dawniej najpierw się „płaciło” (gromadziło oszczędności), a potem konsumowało, a teraz coraz częściej jest odwrotnie,
- c) międzypokoleniowe transfery majątkowe – obserwowane coraz częściej wyrzeczenie konsumpcyjne na rzecz dzieci lub wnuków.

Specyficzne poziomy dochodu:

- a) minimum egzystencji (m. biologiczne, m. przeżycia) to dochód pokrywający jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia; minimum to jest granicą ubóstwa skrajnego,
- b) minimum socjalne to dochód zapewniający takie warunki życiowe, by na każdym z etapów rozwoju człowieka umożliwić reprodukcję jego sił życiowych, posiadanie i wychowanie potomstwa oraz utrzymanie więzi społecznych,
- c) dochód wolny od podatku – kwota dochodu, od której nie jest naliczany podatek dochodowy,
- d) płaca minimalna – ustalana corocznie na podstawie Ustawy z dnia 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę,
- e) średnia krajowa – przeciętne miesięczne wynagrodzenie (obliczane przez GUS).

Według raportu z 2018 roku „InfoKREDYT: Oszczędzanie i Kredytowanie Polaków” sporządzonego przez Związek Banków Polskich Polacy na tle innych krajów UE mają jedną z najniższych skłonności do oszczędzania, a jeżeli już dysponują jakimiś oszczędnościami, to najczęściej lokują je raczej w pasywne formy oszczędności (charakteryzujące się wysokim bezpieczeństwem, ale też znacznie niższą stopą zwrotu). Jak wynika z badań Analizy Online przeprowadzonych w sierpniu 2018 roku, do najbardziej popularnych form oszczędzania w Polsce należy rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy (ROR) (63% wskazań). Na dalszych miejscach znalazły się polisy na życie, lokaty terminowe, gotówka, nieruchomości i książeczki oszczędnościowe a na końcu akcje, obligacje i fundusze inwestycyjne. Ubywa depozytów terminowych, czyli lokat. Przybywa zaś bieżących – głównie nieoprocentowanych lub bardzo nisko oprocentowanych depozytów (zaliczają się do nich też konta oszczędnościowe, mające oprocentowanie tylko nieco niższe od lokat, ale ich udział w tej masie jest stosunkowo nieduży). Niższe zainteresowanie lokatami bierze się z oprocentowania oferowanego przez banki, które jest stosunkowo niskie – od 2,5 roku wynosi dla klientów indywidualnych średnio 1,6 proc. w skali roku za nową lokatę. Dla porównania 4 i 6 lat temu było to odpowiednio 2,6 proc. i aż 4,9 proc. (tak duża różnica to efekt niższych stóp procentowych). Wielu Polaków utrzymuje oszczędności na zwykłym, nieoprocentowanym rachunku, uznając, że nie ma sensu interesować się zakładaniem lokat. Jednakże pomimo

niewielkiego oprocentowania należy zawsze poszukiwać najlepszych ofert na rynku. Istotne jest tu zagadnienie procentu składanego. Jest to sposób oprocentowania wkładu pieniężnego polegający na tym, że odsetki za dany okres oprocentowania są doliczane do wkładu (podlegają kapitalizacji) i w ten sposób „składają się” na zysk wypracowywany w okresie następnym.

Z kolei kiedy brakuje nam środków, pierwszym krokiem powinno być poszukanie oszczędności w codziennym życiu i ograniczenie zbędnych wydatków. Sięganie po kolejne zobowiązanie finansowe to ostateczność. Jednakże jeśli mamy już jakieś zobowiązania, możemy skorzystać z kredytu konsolidacyjnego. Kredyt konsolidacyjny pozwala na scalenie kilku mniejszych zobowiązań w jedno, wydłużone w czasie i z mniejszymi ratami. Najczęściej jest on realizowany w formie kredytu hipotecznego, który charakteryzuje się zabezpieczeniem w postaci założenia hipoteki na nieruchomości kredytobiorcy. W związku z tym kredyt konsolidacyjny pozwala zazwyczaj na obniżenie ogólnych kosztów kredytowania w porównaniu z wcześniejszymi, rozdrobnionymi obciążeniami. Kredyty konsolidacyjne są długoterminowe, dlatego warto liczyć się z tym, że trzeba będzie spłacać takie zobowiązanie dużo dłużej, niż by to było w przypadku zwykłych kredytów. Innymi typami kredytów są:

- kredyt hipoteczny – może być zaciągany również w innych celach niż konsolidacja wcześniejszego zadłużenia, na przykład takich jak kupno nieruchomości;
- kredyt inwestycyjny – jest kredytem udzielanym przedsiębiorstwom w celu realizacji skonkretyzowanych planów inwestycyjnych;
- kredyt obrotowy – kredyt bankowy przeznaczony na finansowanie bieżącej działalności przedsiębiorstwa, na przykład pokrycie części kosztów zatrudnienia personelu;
- kredyt rewolwingowy – jest odnawialnym typem kredytu obrotowego, który umożliwia zaciąganie w sposób powtarzalny pożyczek do określonego w rachunku kredytowym limitu. Spłacenie zobowiązań automatycznie powoduje odnowienie limitu kredytowego.

Warto zwrócić uwagę na porównanie kredytu konsumenckiego i konsumpcyjnego. Ciekawym narzędziem internetowym są porównywarki, które odnoszą się zarówno do produktów ubezpieczeniowych, jak i produktów bankowych – oczywiście nie wskazując na konkretne rozwiązanie. Dzięki nim łatwo jest zorientować się w ofertach lokat i innych produktów bankowych. Kredyt konsumencki odnosi się do osoby, która go zaciąga, mianowicie do konsumenta, a konsumpcyjny – do sposobu wydatkowania środków, zatem do konsumpcji. Są to dwa odmienne pojęcia. Kredyt konsumencki jest udzielany konsumentowi (osobie fizycznej, która nie prowadzi działalności gospodarczej) w kwocie nie wyższej niż 255 550 zł. Podstawowa korzyść to fakt, że konsument jest chroniony prawem. Ustawa o

kretycie konsumenckim gwarantuje, że kredytodawca określi w sposób jasny, widoczny i zrozumiały informacje o: oprocentowaniu kredytu, dodatkowych opłatach, całkowitej kwocie do spłaty oraz RRSO (Rzeczywista Roczna Stopa Oprocentowania). RRSO to całkowity koszt kredytu ponoszony przez konsumenta, wyrażony jako wartość procentowa całkowitej kwoty kredytu w stosunku rocznym. Rzeczywista Roczna Stopa Oprocentowania pozwala klientowi na łatwiejsze porównanie ofert kredytów konsumenckich udzielanych przez banki, spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe (SKOK-i) oraz niebankowe instytucje pożyczkowe, ponieważ oprócz oprocentowania uwzględnia ona także pozostałe koszty kredytu (np. prowizje, opłaty, ubezpieczenie, koszty usług dodatkowych niezbędnych do uzyskania kredytu). Warto skorzystać z bezpłatnych kalkulatorów, np. www.total.money.pl, które pomagają obliczyć RRSO, nie promując żadnej konkretnej marki.

Kredytodawca musi zbadać zdolność kredytową i na tej podstawie przyznać produkt. Jest to sposób ochrony nierozsądnych kredytobiorców przed nadmiernym zadłużaniem. Można odstąpić od umowy w ciągu 14 dni od jej zawarcia bez podawania przyczyny. Można również spłacić cały kredyt lub jego część przed terminem.

Z kolei gdy zaciąga się zobowiązanie na dowolny cel, jest to kredyt konsumpcyjny. To pojęcie nie jest definiowane prawnie. Klasyfikowany jest on jako kategoria produktowa. Ten kredyt bankowy udzielany jest na określone potrzeby, a jego spłata jest indywidualnie ustalana z bankiem. Zabezpieczenia kredytu stanowią najczęściej dochody kredytobiorcy lub poręczenia innych osób, a wysokość kredytu zależy od możliwości spłaty przez osobę zaciągającą kredyt. Głównym motywem zaciągania tego typu zobowiązań nie jest tzw. życiowa konieczność, lecz chęć szybkiego dostępu do środków finansowych w celu pozyskanych środków na opłacenie bieżących wydatków, np. zakup drobnych domowych sprzętów czy remont mieszkania. Przy kredycie konsumpcyjnym nie trzeba tłumaczyć się bankowi, na co wydaje się pożyczone pieniądze. Gdyby klient decydował się na kredyt samochodowy lub hipoteczny, to wtedy wciąż będzie on kredytem konsumenckim, ale nie konsumpcyjnym.

Bibliografia

- Bogacka-Kisiel E. (red.), *Finanse osobiste. Zachowania – produkty – strategie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Bogacka-Kisiel E. (red.), *Usługi finansowe w zarządzaniu finansami gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2011.
- Bywalec Cz., *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

Kisil A., *Finanse rodzinne. Jak tworzyć i realizować finansowe plany rodziny*, Wydawnictwo H. Bauer, Warszawa 2000.

Szafrański M., *Finansowy ninja*, Wyd. Kaveo Publishing, Warszawa 2016.

Waliszewski K., *Doradztwo finansowe w Polsce*, CeDeWu, Warszawa 2011.

Ustawa o kredycie konsumenckim z dnia 12 maja 2011 r., Dz.U. 2011 Nr 126 poz. 715 z póź. zm.

<https://finanse.rankomat.pl/poradniki/czym-jest-rrso-koszt-kredytu>

<http://www.gazetaprawna.pl/amp/1324133,zbp-stopa-oszczednosci-polakow-rosnie-ale-per-capita-wciaz-niska-na-tle-europy.html>

<https://jakoszczedzacpieniadze.pl/prosty-budzet-domowy>

<https://oszczedzanienaetacie.pl/budzet-domowy/budzet-domowy-szablon-excel><https://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/zdrowie-psychiczne/piramida-maslowa-czyli-teoria-hierarchii-potrzeb-na-czym-polega-aa-V65R-KMsG-ikqu.html>

<https://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/zdrowie-psychiczne/piramida-maslowa-czyli-teoria-hierarchii-potrzeb-na-czym-polega-aa-V65R-KMsG-ikqu.html>

<https://www.rp.pl/Banki/310039925-Polacy-traca-miliardy-na-kontach-Banki-zacieraja-rece.html>

https://www.totalmoney.pl/kredyty_gotowkowe

Podatki i ZUS

Definicja podatku – jego cechy i podstawowe funkcje

Ordynacja podatkowa definiuje podatek jako publicznoprawne, nieodpłatne, przymusowe oraz bezzwrotne świadczenie pieniężne na rzecz Skarbu Państwa, województwa, powiatu lub gminy, wynikające z Ustawy podatkowej. Ekonomiści podkreślają fakt, że to charakter pieniężny odróżnia podatek od innych świadczeń na rzecz państwa, np. od świadczeń na rzecz obronności państwa – rzeczowych (oddanie nieruchomości do użytkowania jednostkom wojskowym) lub osobistych (służba). Historia wskazuje, że cechy podatku kształtowały się przez długi czas i miały różne formy. Do lat 70. XX w. rolnicy byli zobowiązani dostarczać na rzecz państwa płody rolne w formie tzw. dostaw obowiązkowych. Świadczy to o rzeczowym charakterze podatku w tamtych czasach.

Wpływy z tytułu podatku są wykorzystywane na potrzeby realizacji zadań publicznych, do których należą m.in.: finansowanie szkół i publicznych uczelni, zapewnienie darmowej publicznej opieki zdrowotnej, budowa dróg, oświetlenie ulic czy finansowanie służby obronnej. Określając to prościej: wpływy z podatków wykorzystywane są do finansowania dóbr i usług na rzecz dobra wspólnego obywateli.

Nakładanie podatków w systemie gospodarczym pełni określone funkcje. Należą do nich:

- funkcja fiskalna (podatki są źródłem dochodu Skarbu Państwa i jednostek samorządu terytorialnego),
- funkcja redystrybucyjna (podatki wtórnie korygują poziom dochodów ukształtowanych pierwotnie przez sytuację rynkową),
- funkcja stymulacyjna (oddziaływanie za pomocą bodźców finansowych na zachowania i decyzje gospodarcze).

System podatkowy w Polsce. Elementy konstrukcyjne podatku

Aktualnie w Polsce wyróżniamy kilkanaście rodzajów podatków. Najważniejsze z nich to:

- podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT),
- podatek dochodowy od osób prawnych (CIT),
- podatek od spadków i darowizn,
- podatek od czynności cywilnoprawnych,
- podatek rolny,
- podatek leśny,
- podatek od nieruchomości,

- podatek od środków transportowych,
- podatek od towarów i usług (VAT),
- podatek akcyzowy,
- podatek od gier.

Podatki w Polsce nakładane są wyłącznie w drodze ustawy. Ustawy określają tzw. elementy konstrukcyjne podatku, które są niezbędne do jego naliczania i realizacji. Do elementów konstrukcyjnych podatku należą: podatnik, przedmiot opodatkowania, podstawa wymiaru podatku oraz stawka podatkowa. **Podatnik**, według ordynacji podatkowej, to osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, podlegająca na mocy ustaw podatkowych obowiązkowi podatkowemu, czyli podlegająca prawu nakładania i naliczania podatków. **Przedmiotem podatku** jest to, od czego płacony jest podatek (majątek lub czynność). **Podstawa wymiaru podatku**, nazywana również podstawą opodatkowania, to wielkość wyrażająca w sposób wartościowy (np. dochód, cena rynkowa) lub ilościowy (powierzchnia, liczba sztuk) przedmiot podatku. **Stawka podatku** określa wysokość podatku od jednej jednostki podstawy opodatkowania. Stawki służą bezpośrednio do naliczania podatków. Występują m.in. stawki kwotowe (określona suma od każdej jednostki podstawy opodatkowania), stawki procentowe (podatek stanowi określony procent wartości przedmiotu opodatkowania) lub stawki ryczałtowe (wysokość podatku może być niezależna od wielkości podstawy opodatkowania).

W tabeli poniżej scharakteryzowano wybrane podatki.

Tabela 1. Wybrane podatki w Polsce i ich ogólna charakterystyka

Charakterystyka	Nazwa podatku		
	Podatek rolny	Podatek od nieruchomości	Podatek od spadków i darowizn
Podatnicy	Właściciele gruntów, posiadacze samoistni gruntów, użytkownicy wieczysti gruntów	Osoby fizyczne, osoby prawne, jednostki organizacyjne, w tym spółki nieposiadające osobowości prawnej, będące: właścicielami, posiadaczami samoistnymi nieruchomości lub obiektów budowlanych	Osoby fizyczne, osoby prawne (obdarowane)
Przedmiot opodatkowania	Grunty sklasyfikowane w ewidencji gruntów i budynków jako użytki rolne, z wyjątkiem gruntów zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej innej niż działalność rolnicza	Grunty, budynki lub ich części, budowle lub ich części związane z prowadzeniem działalności gospodarczej	Nabycie własności rzeczy lub praw majątkowych tytułem: dziedziczenia, darowizny, zasiedzenia; nieodpłatnego zniesienia współwłasności; zachowku, nieodpłatnej: renty, użytkowania lub służebności
Podstawa wymiaru	Powierzchnia gruntów w hektarach przeliczeniowych	Dla gruntów – powierzchnia gruntu (w m ² lub ha); dla budynków lub ich części – powierzchnia użytkowa (w m ²); dla budowli lub ich części związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej – ich wartość	Wartość nabytych rzeczy i praw majątkowych po potrąceniu długów i ciężarów
Stawka podatku	Stawka kwotowa: równowartość pieniężna 2,5 q lub 5 q żyta	Dla budynków i gruntów – stawki kwotowe, ogłaszane corocznie przez Ministerstwo Finansów (stawki maks.); dla budowli – stawka procentowa 2%	Stawka procentowa: od 3% do 20%; zróżnicowana ze względu na przynależność do zdefiniowanych grup podatkowych oraz wartość spadku
Wybrane ulgi i zwolnienia przedmiotowe	Zwolnieniu z opodatkowania podlegają: użytki rolne klasy V, VI i VIz, nieużytki, użytki ekologiczne; inne ulgi: ulga inwestycyjna, ulga dla terenów podgórskich i	Zwolnieniu z opodatkowania podlegają: budynki i budowle na obszarze lotnisk użytku publicznego, we władaniu muzeów rejestrowanych, wpisanych do rejestru zabytków; budynki położone na terenie rodzinnych ogrodów o powierzchni zabudowy do 35 m ²	Zwolnieniu z opodatkowania podlegają: nabycie własności rzeczy lub praw majątkowych przez małżonka, zstępnych, wstępnych, pasierba, rodzeństwo, ojczyma i macochę darczyńcy lub spadkodawcy; nabycie przez rolnika pojazdów rolniczych i maszyn rolniczych

	górskich, ulga z powodu stanu klęski żywiołowej	(z wyjątkiem zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej); budynki służące działalności leśnej, rybackiej lub rolniczej	oraz części do tych pojazdów; nabycie własności gruntów, stanowiących gospodarstwo rolne
Przeznaczenie	Budżet gminy	Budżet gminy	Budżet gminy
Wpływy z tytułu podatku w 2016 r.	1512 mln zł	20 773 mln zł	280 mln zł

Źródło: opracowanie własne.

Podatek dochodowy

Dochody osób fizycznych oraz osób prawnych są obciążone podatkiem dochodowym. Każda jednostka uzyskująca dochód jest zobowiązana uiścić odpowiednie świadczenie podatkowe. Ogólna charakterystyka podatków dochodowych została przedstawiona w poniższej tabeli.

Tabela 2. Podatki dochodowe w Polsce i ich ogólna charakterystyka

Nazwa podatku	Podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT)	Podatek dochodowy od osób prawnych (CIT)
Podatnicy	Osoby fizyczne	Osoby prawne, spółki kapitałowe w organizacji, spółki komandytowo-akcyjne, jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej
Przedmiot opodatkowania	Dochód (rozumiany jako nadwyżka sumy przychodów nad kosztami ich uzyskania w danym roku podatkowym)	Dochód (rozumiany jako nadwyżka sumy przychodów nad kosztami ich uzyskania w danym roku podatkowym)
Podstawa wymiaru	Suma dochodów	Suma dochodów
Stawka podatku	Stawka procentowa: 18% i 32%	Stawka procentowa: 15% i 19%
Przeznaczenie wpływów	Budżet państwa, budżet jednostek samorządu terytorialnego	Budżet państwa, budżet jednostek samorządu terytorialnego
Wpływy z tytułu podatku w 2016 r.	75 894 mln zł	33 845 mln zł

Źródło: opracowanie własne.

Wpływy z tytułu podatków

Środki wpłacane z tytułu podatków zasilają budżet państwa oraz budżety jednostek samorządów terytorialnych. Ze względu na miejsce zasilania (organu pobierającego) podatki dzielone są na:

- podatki centralne (państwowe) – zasilające budżet państwa,
- podatki lokalne (samorządowe) – zasilające budżety jednostek samorządu terytorialnego,

- podatki wspólne – zasilające budżet państwa i budżety samorządów terytorialnych.

Przykłady poszczególnych podatków przedstawiono w poniżej tabeli.

Tabela 3. Podział podatków ze względu na miejsce zasilania

Grupa podatków ze względu na miejsce zasilania	Podatki centralne	Podatki lokalne	Podatki wspólne
Przykłady podatków	Podatek akcyzowy, podatek od towarów i usług, podatek od gier	Podatek rolny, podatek leśny, podatek od nieruchomości, podatek od spadków i darowizn	Podatek dochodowy od osób fizycznych, podatek dochodowy od osób prawnych

Źródło: opracowanie własne.

Podatki to główne dochody budżetu państwa polskiego. Stanowią one blisko 90 proc. dochodów ogółem. W Polsce w grupie dochodów podatkowych największy udział posiada podatek od towarów i usług. Oprócz podatku VAT znaczące wpływy występują z tytułu podatku akcyzowego oraz podatku dochodowego od osób prawnych.

Uproszczone formy rozliczania podatku dochodowego osób fizycznych prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą

Oprócz rozliczania podatku dochodowego od osób fizycznych prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą na zasadach ogólnych polskie prawo wprowadza możliwość rozliczania podatku w formie uproszczonej. Do uproszczonych form zaliczamy: kartę podatkową oraz ryczałt od przychodów ewidencjonowanych. Pierwsza z wymienionych form skierowana jest do małych firm zatrudniających maksymalnie 3–5 osób (w zależności od branży). Główną zaletą karty podatkowej jest brak wymogu ewidencji dochodów. Rozliczanie podatku za pomocą ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych (druga uproszczona forma) dedykowane jest przedsiębiorcom, którzy w poprzednim roku podatkowym uzyskali przychody z działalności w wysokości nieprzekraczającej równowartości 250 000 euro. Obie z wymienionych form opodatkowania ograniczone są katalogiem wyłączeń. Do ograniczeń zastosowania karty podatkowej należą m.in.: prowadzenie działalności gospodarczej przez małżonka osoby fizycznej lub sprzedaż towarów objętych podatkiem akcyzowym. Ograniczenia do stosowania ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych to m.in.: działalność gospodarcza w formie apteki, lombardu, kantoru lub wykonywanie wolnych zawodów.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) powstał 24 października 1934 r., jednak w obecnym kształcie funkcjonuje od roku 1988. ZUS jest jednostką państwową, najważniejszą instytucją polskiego systemu ubezpieczeń społecznych. Nadzór nad działalnością ZUS sprawuje minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, który pełni swoją funkcję w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej.

Zadania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych

Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych nakłada na ZUS szereg obowiązków. Należą do nich m.in.:

- stwierdzanie, ustalanie, wymierzanie, pobieranie i rozliczanie składek na ubezpieczenia społeczne;
- opiniowanie projektów aktów prawnych z zakresu zabezpieczenia społecznego;
- realizacja umów i porozumień międzynarodowych w dziedzinie ubezpieczeń społecznych;
- wystawianie osobom uprawnionym do emerytur i rent imiennych legitymacji emeryta-rencisty;
- dysponowanie środkami finansowymi funduszy ubezpieczeń społecznych oraz środkami Funduszu Alimentacyjnego;
- opracowywanie aktuarialnych analiz i prognoz w zakresie ubezpieczeń społecznych;
- kontrola orzecznictwa o czasowej niezdolności do pracy;
- kontrola wykonywania przez płatników składek i przez ubezpieczonych obowiązków w zakresie ubezpieczeń społecznych oraz innych zadań zleconych zakładowi.

Trzyfilarowy system emerytalny w Polsce

W 1999 r. wprowadzono w Polsce trzyfilarowy system emerytalny. ZUS odpowiedzialny jest wyłącznie za pierwszy filar, który oparty jest na Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Drugi filar został oparty na otwartych funduszach emerytalnych (OFE), a trzeci filar – m.in. na indywidualnym koncie emerytalnym (IKE), indywidualnym koncie zabezpieczenia emerytalnego (IKZE) i pracowniczych programach emerytalnych (PPE) oraz od 2019 r. – pracowniczych planach kapitałowych (PPK).

OFE to fundusz, do którego wpływa ustalona część odprowadzanej składki z tytułu ubezpieczenia społecznego. Ma on charakter kapitałowy. OFE zakładane jest i zarządzane przez

powszechne towarzystwo emerytalne (PTE). Wyniki inwestycyjne osiągnane przez OFE są uzależnione od zarządzającego, czyli PTE.

IKE i IKZE to formy dobrowolnego oszczędzania na emeryturę za pomocą produktów oszczędnościowo-inwestycyjnych. Produkty te to zmodyfikowane standardowe oferty: bankowych rachunków oszczędnościowych, rachunków maklerskich, funduszy inwestycyjnych czy polis ubezpieczeniowych. Wszystkie produkty IKE i IKZE są wzbogacone o korzyści podatkowe (np. ulgi), co ma skłaniać do oszczędzania za pomocą tych kont. Szczegółowe informacje na temat IKE i IKZE przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 4. Charakterystyka IKE oraz IKZE

Charakterystyka	IKE	IKZE
Obowiązujący limit wpłat rocznych	Równowartość kwoty trzykrotności przeciętnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej na dany rok	Równowartość kwoty 1,2-krotności przeciętnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej na dany rok
Podmioty oferujące produkty	Towarzystwa funduszy inwestycyjnych, powszechne towarzystwa emerytalne, zakłady ubezpieczeniowe, banki, biura maklerskie	Towarzystwa funduszy inwestycyjnych, powszechne towarzystwa emerytalne, zakłady ubezpieczeniowe, banki, biura maklerskie
Korzyści podatkowe	Brak podatku od zysków kapitałowych	Brak podatku od zysków kapitałowych, możliwość odliczania wpłat od podstawy opodatkowania
Limit rocznej wpłaty na 2018 r.	13329,00 zł	5331,60 zł
Wypłata z zachowaniem korzyści podatkowych	W wieku 60 lat	W wieku 65 lat
Liczba otwartych kont na koniec czerwca 2018 r.	960575	701 401
Łączna wartość zgromadzonego kapitału na koniec czerwca 2018 r.	8 193674 tys. zł	1 873319 tys. zł

Źródło: opracowanie własne.

PPE to kolejna możliwość oszczędzania na emeryturę w ramach trzeciego filaru. W odróżnieniu od IKE i IKZE w tym przypadku to pracodawca, a nie sam pracownik dokonuje większości wpłat (składki podstawowe). Program może dopuszczać też odprowadzanie składek dodatkowych przez pracowników. Ta forma inwestycji również charakteryzuje się preferencyjnymi warunkami: składka podstawowa odprowadzana przez pracodawcę zwolniona jest z obciążenia składkami na ubezpieczenia społeczne, a zyski z inwestycji i wypłata środków z PPE zwolnione są z

podatku dochodowego. Środkami w ramach PPE zarządza wybrana instytucja finansowa, np. towarzystwo funduszy inwestycyjnych lub zakład ubezpieczeniowy.

Od drugiej połowy 2019 r. pracownikom firm będzie oferowana kolejna forma wsparcia oszczędzania na emeryturę – w postaci pracowniczych planów kapitałowych (PPK). Planowane jest, że do 2021 r. wszystkie przedsiębiorstwa zatrudniające pracowników będą miały obowiązek oferować swoim pracownikom możliwość oszczędzania w formie PPK. Decyzja o przystąpieniu do PPK należy do pracownika i jest dobrowolna. PPK polega na odkładaniu określonego procentu wynagrodzenia przez pracownika oraz dokładaniu określonej procentowo kwoty przez pracodawcę, a następnie odprowadzaniu jej do instytucji, która będzie zarządzać tymi środkami aż do ich wypłacenia. Do instytucji tych należą: towarzystwa funduszy inwestycyjnych, zakłady ubezpieczeniowe oraz powszechne towarzystwa emerytalne. Wypłata środków ma nastąpić po ukończeniu przez pracownika 60 roku życia. Jedna czwarta zebranej kwoty ma być wydawana jednorazowo, pozostała część w miesięcznych ratach. Analogicznie jak uprzednio powstałe warianty oszczędzania w ramach III filaru, tak i PPK charakteryzuje się dodatkowymi korzyściami fiskalnymi. Odprowadzane środki będą zwolnione ze składek na ubezpieczenia społeczne, a wypracowane zyski nie będą podlegać opodatkowaniu od dochodów kapitałowych.

Bibliografia

Buczek A. i inni, *Prawo podatkowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2006.

Podstawka M., *Finanse. Instytucje, instrumenty, podmioty, rynki, regulacje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017.

Ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn, Dz.U. 1983 Nr 45 poz. 207 z późn. zm.

Ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym, Dz.U. 1984 Nr 52 poz. 268 z późn. zm.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych, Dz.U. 1991 Nr 9 poz. 31 z późn. zm.

Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, Dz.U. 1991 Nr 80 poz. 350 z późn. zm.

Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz.U. 1992 Nr 21 poz. 86 z późn. zm.

Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, Dz.U. 1997 Nr 139 poz. 934 z późn. zm.

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa, Dz.U. 1997 Nr 137 poz. 926 z późn. zm.

Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz.U. 1998 Nr 137 poz. 887 z późn. zm.

Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, Dz.U. 1998 Nr 144 poz. 930 z późn. zm.

Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, Dz.U. 2003 Nr 203 poz. 1966 z późn. zm.

https://www.finanse.mf.gov.pl/budzet-panstwa/wplywy-budzetowe/-/document_library_display/u2GC/view/6262209

https://www.knf.gov.pl/?articleId=62711&p_id=18

<http://www.mapawydatkow.pl/mapa-dochodow-panstwa-2016>

http://www.naukowiec.org/wiedza/ekonomia/elementy-konstrukcji-podatkow_1834.html

<https://pracowniczeplanykapitalowe.org.pl>

<https://rf.gov.pl/vademecum-ubezpiezonego/najczestsze-pytania>

<http://www.zus.pl>

Giełda w kontekście polskiego rynku kapitałowego

Rynek kapitałowy jest miejscem mobilizacji funduszy w okresie krótko-, średnio- i długoterminowym (ponad rok), głównie na cele modernizacyjno-inwestycyjne. Poza tym podstawowym celem emisji instrumentów na rynku kapitałowym do głównych cech odróżniających ten segment rynku finansowego od segmentu pieniężnego należy zaliczyć w szczególności: wyższy poziom ryzyka, wyższe oczekiwane stopy zwrotu, większą liczbę dostępnych instrumentów finansowych, większe grono uczestników oraz mniejszą przeciętną wartość realizowanych transakcji.

Rynek kapitałowy może być klasyfikowany według różnych kryteriów podziału. I tak ze względu na sposób wykorzystania instrumentów finansowych rynek kapitałowy można podzielić na **pierwotny** (tzw. IPO – ang. *Initial Public Offering*; dotyczy transakcji zawieranych między emitentami papierów wartościowych a ich pierwszymi nabywcami) i **wtórny** (transakcje zawierane między różnymi inwestorami i dotyczące papierów wartościowych uplasowanych już wcześniej na rynku pierwotnym). Biorąc pod uwagę charakter emisji oraz stopień formalizacji rynku, wyróżniamy **rynek publiczny** (na którym emitent zwraca się do szerokiego grona anonimowych inwestorów) i **rynek prywatny** (rynek transakcji niestandardyzowanych, które zawierane są indywidualnie między emitentami i inwestorami lub między samymi inwestorami poza giełdą). Jeszcze innym kryterium podziału rynku kapitałowego jest charakter papierów wartościowych wprowadzonych do obrotu, zgodnie z którym wyróżnia się **rynek dłużnych papierów wartościowych** (segment umożliwiający emitentom zaciągnięcie długu o charakterze średnio- bądź długoterminowym, w formie alternatywnej do kredytów bankowych – obligacje, listy zastawne) oraz **rynek udziałowych papierów wartościowych** (segment dotyczący papierów stwierdzających udział inwestorów w spółce czy też dających prawo do objęcia udziału w spółce w przyszłości, jak również udziału w określonym projekcie inwestycyjnym – akcje, prawa do akcji, prawa poboru, warranty subskrypcyjne, kwity depozytowe, ETF-y, certyfikaty inwestycyjne, certyfikaty strukturyzowane).

Podstawową instytucją rynku kapitałowego, z którą najczęściej się on kojarzy, jest **giełda papierów wartościowych** (w Polsce Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie – GPW, reaktywowana 16 kwietnia 1991 r. – pierwsza sesja), którą można zdefiniować jako instytucję zapewniającą regularne, odbywające się w określonym czasie i miejscu, podporządkowane określonym normom i zasadom transakcje osób pragnących zawrzeć umowę sprzedaży oraz osób pośredniczących w zawieraniu owych transakcji (maklerów,

brokerów), których przedmiot stanowią zamienne papiery wartościowe, przy czym ceny owych transakcji są ustalone na podstawie układu podaży i popytu, a następnie podawane do wiadomości publicznej. Poza giełdą, odpowiadającą za organizację obrotu, na rynku kapitałowym istotną rolę odgrywa również szereg innych instytucji pełniących funkcje regulacyjno-nadzorcze (w Polsce m.in. KNF – Komisja Nadzoru Finansowego), rozliczeniowe (w Polsce m.in. KDPW – Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych i NBP – Narodowy Bank Polski), doradcze bądź pośrednictwa w zawieraniu transakcji. Nie można przy tym zapominać również o różnych grupach inwestorów zapewniających obrót papierami (indywidualni, instytucjonalni, zagraniczni) oraz emitentach, a więc podmiotach dostarczających „nowych” papierów wartościowych.

Giełda papierów wartościowych jest jednym z podstawowych podmiotów gospodarki rynkowej. Za jej pośrednictwem podmioty zgłaszające zapotrzebowanie na kapitał mogą go pozyskać na innych warunkach aniżeli w sektorze bankowym, a podmioty dysponujące nadwyżką kapitału mogą go alokować w inwestycje o potencjalnie wyższej stopie zwrotu (lecz także wyższym poziomie ryzyka) aniżeli np. lokaty czy obligacje Skarbu Państwa w sektorze bankowym. Sytuację na giełdzie papierów wartościowych uznaje się powszechnie za barometr koniunktury gospodarczej. Panująca na giełdzie **hossa**, czyli długotrwały wzrost kursów akcji (a także cen towarów lub kursów walut), zwiastuje poprawę stanu gospodarki (symbolem hossy jest byk), podczas gdy **bessa**, czyli długotrwały spadek kursów akcji, zapowiada osłabienie stanu gospodarki (symbolem bessy jest niedźwiedź). Na giełdzie papierów wartościowych, w tym GPW, mogą być notowane wyłącznie instrumenty finansowe dopuszczone do obrotu giełdowego przez Zarząd Giełdy. Spółka, która chce wejść na giełdę, musi przygotować się do IPO, czyli Pierwszej Publicznej Oferty emisji papierów wartościowych. Procedurę wejścia na giełdę można przedstawić w następujący sposób: decyzja właścicieli o wejściu na GPW; przekształcenie spółki na akcyjną; podjęcie przez walne zgromadzenie akcjonariuszy (najwyższy organ spółki akcyjnej, który umożliwia uczestnictwo w walnym zgromadzaniu każdemu akcjonariuszowi spółki, niezależnie od liczby posiadanych akcji) uchwały emisyjnej; *proces due diligence* (szczegółowa i obiektywna analiza spółki pod względem handlowym, finansowym i prawnym); wybór domu maklerskiego i doradców; sporządzenie prospektu emisyjnego (dokumentu informacyjnego zawierającego najważniejsze informacje o spółce, oferowanych papierach wartościowych, czynnikach ryzyka i perspektywach rozwoju spółki); zatwierdzenie prospektu przez KNF; złożenie wniosku o rejestrację papierów wartościowych w KDPW; przeprowadzenie oferty

publicznej; wniosek do GPW o dopuszczenie oraz wprowadzenie do obrotu giełdowego akcji; debiut.

Spółka po przejściu przez wymaganą procedurę zostaje dopuszczona do jednego z rynków regulowanych GPW: **rynku podstawowego**, na który trafiają papiery wartościowe spółek spełniające szereg wymagań (odpowiednia wartość i rozproszenie, a ich emitenci ogłaszali sprawozdania finansowe za ostatnie trzy lata obrotowe) lub **rynku równoległego**, na który trafiają papiery wartościowe mniejszych spółek, niebędących w stanie spełnić kryteriów rynku podstawowego (mniejsza skala obrotu oraz płynność). Poza wspomnianym rynkiem regulowanym akcji na GPW działają także segment **NewConnect**, na którym są notowane papiery wartościowe młodych firm chcących wykorzystać możliwości, jakie daje giełda, a które nie są w stanie spełnić wymogów dopuszczenia na rynek podstawowy ani równoległy, oraz **Catalyst**, który jest rynkiem instrumentów dłużnych (obligacje korporacyjne/przedsiębiorstw, komunalne/gmin, spółdzielcze/banków spółdzielczych, skarbowe/rządowe oraz listy zastawne).

Określanie kursów instrumentów finansowych na GPW odbywa się w ramach dwóch różnych systemów notowań. Pierwszy to **system notowań jednolitych**, który opiera się na tzw. fixingu, czyli wyznaczaniu ceny instrumentu finansowego na podstawie zleceń złożonych przed rozpoczęciem notowań. W systemie tym cena jest ustalana dwa razy dziennie (za każdym razem wyznaczana jest jedna cena, po której są realizowane transakcje). Drugi to **system notowań ciągłych**, w którym na bieżąco ustala się ceny instrumentu finansowego, zależnie od napływających zleceń. Jednakże również w ramach tych notowań stosuje się procedurę fixingu – odbywa się ona na rozpoczęcie i zakończenie sesji. Notowania ciągle rozpoczynają się o 9:00 ogłoszeniem kursu otwarcia, a kończą o 17:00 ogłoszeniem kursu zamknięcia. Jest to dominujący system notowań na GPW.

Po zakończeniu każdej sesji giełdowej (rozliczeniu transakcji kupna–sprzedaży z danego dnia) publikowana jest ceduła giełdowa – oficjalny wykaz kursów papierów wartościowych, walut, cen towarów będących przedmiotem transakcji zawieranych na giełdzie papierów wartościowych lub giełdzie towarowej.

W celu ułatwienia śledzenia zmian na giełdzie oblicza się wskaźniki koniunktury, tzw. indeksy giełdowe. Dzięki nim inwestorzy mogą ocenić bieżącą sytuację na rynku giełdowym, prognozować trendy dla grupy spółek lub dla całego rynku. Giełda Papierów Wartościowych publikuje: **indeksy dla całego rynku** – WIG (Warszawki Indeks Giełdowy); **indeksy dużych, średnich i małych przedsiębiorstw** – WIG20, mWIG40, sWIG80; **subindeksy sektorowe** – np. WIG-BANKI, WIG-PALIWA. Za najbardziej istotne indeksy GPW

uznawane są **WIG20** (obliczany na podstawie wartości portfela akcji 20 największych i najbardziej płynnych spółek z Głównego Rynku GPW; pierwsza wartość indeksu wynosiła 1000 pkt; jest to indeks typu cenowego) oraz **WIG** (pierwszy indeks GPW, obliczany od 16 kwietnia 1991 r.; pierwsza wartość indeksu WIG wynosiła 1000 pkt; obecnie WIG obejmuje wszystkie spółki notowane na Głównym Rynku GPW, które spełnią bazowe kryteria uczestnictwa w indeksach; jest indeksem dochodowym).

Danych o sytuacji finansowej emitentów papierów notowanych na rynku kapitałowym możemy szukać w sprawozdaniach finansowych, które są ich najważniejszym źródłem. Spółki notowane na rynkach publicznych (główny rynek GPW, NewConnect, Catalyst) publikują swoje dane finansowe poprzez raporty ESPI (Elektroniczny System Przetwarzania Informacji) lub poprzez raporty EBI (Elektroniczna Baza Informacji). Dostęp do tych raportów można uzyskać np. poprzez strony internetowe głównego rynku Giełdy, rynku NewConnect oraz rynku Catalyst.

Bibliografia

- Dębski W., *Rynek finansowy i jego mechanizmy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Maliński T., *Giełda papierów wartościowych dla bystrzaków*, Wydawnictwo Helion, Gliwice 2015.
- Ostrowska E. *Rynek kapitałowy. Funkcjonowanie i metody oceny*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.
- „Parkiet. Gazeta Giełdy”, red. A. Stec.
- Pietrzak B., Polański Z., Woźniak B. (red. nauk.), *System finansowy w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Socha J., *Rynek papierów wartościowych w Polsce*, OLYMPUS Centrum Edukacji i Rozwoju Biznesu – OLYMPUS Szkoła Wyższa im. Romualda Kudlińskiego, Warszawa 2003.

Strony internetowe

- <https://www.bankier.pl>
- <https://www.expander.pl/slowniki>
- <https://www.gpw.pl>
- <https://www.nbp.pl>
- <https://www.nbportal.pl>
- <https://www.obserwatorfinansowy.pl>

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLINsb1X4pa0iq0GMC3kIJRgaz8X7Czcsb>

Teoria ekonomii

Ekonomia to nauka społeczna o gospodarowaniu w warunkach ograniczonych zasobów, dziedzina wiedzy zajmująca się m.in. analizą procesów gospodarczych. Podobnie jak w przypadku innych nauk ewolucyjnych, ekonomiści zbierają dane, formułują hipotezy, a następnie, weryfikując je, ustalają, jak funkcjonuje gospodarka. Z uwagi na niemożność przeprowadzenia eksperymentu kontrolowanego (polegającego na tym, że wszystkie elementy oprócz badanego pozostają stałe), prowadząc badania, ekonomiści zakładają stałość pozostałych czynników. Klauzula ta nazywana jest *ceteris paribus*. Badania naukowe w ekonomii mogą mieć charakter **pozytywny**, w którym pokazuje się obraz rzeczywistego funkcjonowania rynku (odpowiadają na pytanie: jak jest?), lub charakter **normatywny**, zawierający względnie subiektywne oceny, którego celem jest poprawa działań, a wynikiem może być projekt naprawy (odpowiadają na pytanie: jak być powinno?).

Genezy pojęcia „ekonomia” należy szukać w starożytnej Grecji (V/IV w. p.n.e.), gdzie słowa *oikos* (dom) oraz *nomos* (prawo) w połączeniu (*oikonomikos*) interpretowane były jako wiedza o prawach rządzących gospodarstwem domowym. Jednocześnie aż do XVII/XVIII w., kiedy to burzliwy rozwój gospodarki towarowo-pieniężnej w kapitalizmie stworzył podstawy i potrzebę teoretycznej analizy prawidłowości procesu gospodarowania, refleksje nad nim czynione były jako uwagi na marginesie innych rozważań. Upowszechniło się wtedy pojęcie ekonomii politycznej, w znaczeniu – społecznej, oraz powstał pierwszy zwarty system teoretyczny, zwany ekonomią klasyczną. Jego głównymi przedstawicielami byli Adam Smith oraz David Ricardo, którzy swoje rozważania opublikowali w dwóch wielkich traktatach: *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów* (A. Smith, 1776) oraz *Zasady ekonomii politycznej i opodatkowania* (D. Ricardo, 1817). Ich teorie stanowią podstawę liberalizmu ekonomicznego i w ujęciu ogólnym sprowadza się do stwierdzenia, że wolnokonkurencyjna gospodarka samoczynnie, bez zewnętrznej ingerencji (w tym zwłaszcza administracji państwowej), dąży do równowagi. To zjawisko określa się mianem „niewidzialnej ręki rynku”, a polega ono na optymalnej alokacji zasobów do poszczególnych dziedzin wytwarzania i na samoregulacji rynku. Szkoła klasyczna dominowała w ekonomii aż do przełomu XIX/XX w., kiedy to pojawienie się w systemie społeczno-gospodarczym nowych zjawisk (monopolizacja gospodarki, pogłębiające się kryzysy) sprawiło, że ich interpretacja wymagała nowych narzędzi badawczych. Wprowadzono więc pojęcie użyteczności, czyli zdolności dobra do zaspokajania potrzeb. Modele ekonomiczne opierano

na założeniach maksymalizacji zysku lub maksymalizacji użyteczności. Poskutkowało to rozwojem tzw. ekonomii dobrobytu, która stawia tezę, że wolność gospodarcza nie zapewnia maksimum dobrobytu społecznego, i dopuszcza możliwość interwencji państwa w celu optymalizacji działalności gospodarczej. Twórcą tego kierunku jest Arthur C. Pigou, lecz za kluczową opozycję względem kanonów klasycznych uznaje się teorię Johna Maynarda Keynesa, który swoje rozważania opublikował w 1936 r. w pracy pt. *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*. Odmienność podejścia Keynesa przejawiała się w sprowadzeniu klasycznego systemu teoretycznego do marginalnego przypadku równowagi przy pełnym wykorzystaniu czynników wytwórczych. Jednocześnie stworzył on bardziej ogólną teorię obejmującą stany równowagi makroekonomicznej przy różnym stopniu wykorzystania potencjału produkcyjnego gospodarki. Keynesizm stanowił teoretyczne uzasadnienie interwencjonizmu państwowego i polityki gospodarczej aż do lat 70. XX w., kiedy to równoczesne nasilenie zjawisk inflacyjnych i osłabienie tempa wzrostu gospodarczego podważyły jego podstawy teoretyczne i praktyczne. W naturalny sposób doprowadziło to do rozwoju koncepcji neoliberalnych i neokonserwatywnych, w tym w szczególności: monetaryzmu (M. Friedman), nowej ekonomii klasycznej (R.E. Lucas), nowej szkoły austriackiej (F. Hayek), ekonomicznej teorii polityki (K. Arrow, J.M. Buchanan), ekonomii strony podażowej (A. Laffer) oraz ekonomii instytucjonalnej (T. Veblen, W. C. Mitchell).

Podstawowy problem ekonomiczny można sprowadzić do sprzeczności między nieograniczonymi potrzebami ludzkimi w zakresie dóbr a ograniczonością (rzadkością) niezbędnych do ich wytwarzania zasobów (ludzkich – praca, naturalnych – ziemia, i materialno-pięniężnych – kapitał). Poprzez odpowiedź na pytania: co, jak i dla kogo produkować, ekonomia wyjaśnia proces alokacji rzadkich zasobów między różne konkurencyjne ich zastosowania. Ograniczoność zasobów implikuje zarazem konieczność racjonalnego gospodarowania nimi. Gospodarowanie takie sprowadza się do postępowania zgodnie z zasadą maksymalizacji wyniku (osiągnięcie maksymalnego wyniku gospodarowania przy danym nakładzie) bądź minimalizacji nakładu (osiągnięcie danego wyniku gospodarowania przy minimalnym nakładzie), a w szerszym ujęciu do przeprowadzania rachunku ekonomicznego, czyli porównania uzyskiwanych z danej działalności gospodarczej efektów z ponoszonymi w związku z tą działalnością nakładami w celu wybrania możliwie najlepszych (najbardziej efektywnych ekonomicznie) wariantów decyzji.

W ramach teorii ekonomii można wyodrębnić dwa główne działy: mikro- i makroekonomię. **Mikroekonomia** zajmuje się szczegółowym badaniem indywidualnych decyzji gospodarstw domowych (konsumentów) i przedsiębiorstw (producentów) bądź też pojedynczych rynków. W jej zakres w szczególności wchodzi zagadnienia związane z modelem równowagi rynkowej, która występuje w punkcie przecięcia krzywych popytu (przypadające na jednostkę czasu wielkości zapotrzebowania na dobro odpowiadające różnym cenom tego dobra) i podaży (ilość dobra oferowana w jednostce czasu na rynku przy różnych wysokościach ceny), prawem popytu (spadek/wzrost ceny danego dobra powoduje – *ceteris paribus* – wzrost/spadek zapotrzebowania na to dobro) oraz prawem podaży (kiedy inne warunki gospodarowania są stałe, oferowana na rynku ilość dobra zwykle zmienia się w tym samym kierunku co cena). Jednocześnie rynek jest tu definiowany jako proces prowadzący do tego, że decyzje gospodarstw domowych dotyczące konsumpcji alternatywnych dóbr, decyzje przedsiębiorstw o tym, *co i jak* wytwarzać, oraz decyzje pracowników dotyczące tego, *jak wiele i dla kogo* pracować, zostają wzajemnie uzgodnione dzięki odpowiednim dostosowaniom cen. Do problemów mikroekonomicznych zaliczają się również: wyznaczanie optimum konsumenta (punkt styczności linii ograniczenia budżetowego z jedną z krzywych obojętności w ramach mapy gustów konsumenta) oraz optimum producenta (optimum techniczne – ilość produkcji, przy której koszt marginalny zrównuje się z kosztem przeciętnym w jego minimum, optimum ekonomiczne – ilość produkcji, przy której utarg krańcowy zrównuje się z kosztem krańcowym, co zarazem wyznacza maksymalny wynik finansowy przedsiębiorstwa), a także charakterystyka różnych form rynku (konkurencja doskonała – działa tu wielu producentów i swobodnie można wejść na rynek z kolejnym produktem, a produkty są jednorodne, kupujący posiadają pełną wiedzę o produktach na rynku; konkurencja monopolistyczna – działa tu wielu producentów, ale koszty wejścia na rynek są większe niż w przypadku rynku doskonałego, produkty są zróżnicowane; oligopol – jest tylko kilku producentów, ponieważ wejście na ten rynek wiąże się z dużymi kosztami, a produkty nie są zróżnicowane; monopol – jest jeden producent, a wejście na ten rynek jest mocno ograniczone lub zerowe) oraz rynków poszczególnych czynników produkcji (pracy, kapitału i ziemi) i wreszcie zagadnienia związane z niepewnością i ryzykiem (niepewność oznacza, że nie wiadomo, co się może zdarzyć, podczas gdy ryzyko to niepewność, którą można zmierzyć; ryzyko inwestycyjne bądź ubezpieczyciela można ograniczać poprzez dywersyfikację, czyli różnicowanie, portfela składników).

Z kolei **makroekonomia** zajmuje się badaniem gospodarki jako całości, w tym zwłaszcza wzajemnych związków w niej zachodzących między poszczególnymi podmiotami

(gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa, państwo, zagranica) i wielkościami agregatowymi (konsumpcja, oszczędności, inwestycje, wydatki transferowe i nietransferowe państwa, podatki pośrednie i bezpośrednie, eksport, import). Do podstawowych problemów makroekonomicznych można zaliczyć: czynniki określające poziom i wzrost ogólnej produkcji w gospodarce w krótkim i długim okresie, w tym także określenie jej stanu równowagi bądź nierównowagi (główną miarą w tym zakresie jest PKB – produkt krajowy brutto, stanowiący wartość produkcji wytworzonej w danym okresie na terytorium danej gospodarki; równowaga w makroekonomii to poziom produkcji, dla której przy przeciętnym poziomie cen zagregowany, tj. łączny, popyt pokrywa się ze zagregowaną, tj. łączną, podażą), cykliczność rozwoju gospodarki, a zwłaszcza przyczyny cyklu koniunkturalnego i antycyklicznej działalności państwa (cykl koniunkturalny to wahania poziomu produkcji w gospodarce wokół jej trendu długookresowego; składają się na niego fazy ożywienia i boomu gospodarczego oraz spowolnienia i dna), bezrobocie, w tym jego przyczyny i sposoby zmniejszania (bezrobocie generalnie może mieć charakter przymusowy, tj. osoby skłonne do podjęcia pracy nie znajdują jej, bądź neutralny, tj. osoby z własnej woli nie podejmują pracy za ustaloną na rynku płacę; ponadto można mówić m.in. o bezrobociu strukturalnym będącym wynikiem niedopasowania kwalifikacji do popytu na pracę, frykcyjnym związanym z przerwami w zatrudnieniu z powodu poszukiwania innej pracy czy też cyklicznym dotyczącym cyklicznych zmian w gospodarce), ogólny poziom cen i tendencji inflacyjnych, w tym ich przyczyny oraz polityka antyinflacyjna państwa (inflacja oznacza wzrost przeciętnego poziomu cen w gospodarce i prowadzi do spadku wartości nabywczej pieniądza oraz wartości zobowiązań), powiązania gospodarki z zagranicą, w tym kwestie bilansu płatniczego kraju oraz kursów walutowych, rolę polityki gospodarczej państwa w procesach gospodarczych, w tym zwłaszcza znaczenie polityki fiskalnej (realizowanej przez rząd; ekspansywna/restrykcyjna polityka fiskalna przejawia się wzrostem/spadkiem wydatków państwa i obniżaniem/podnoszeniem obciążeń podatkowych) i monetarnej (realizowanej przez bank centralny; ekspansywna/restrykcyjna polityka monetarna przejawia się wzrostem/spadkiem podaży pieniądza i obniżaniem/podwyższaniem stóp procentowych).

Bibliografia

- Begg D., Fischer S., Dornbusch R., *Ekonomia. Mikroekonomia*, red. nauk. R. Rapacki, tłum. B. Czarny, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003.
- Blaug M., *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*, tłum. I. Budzyńska i inni, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.

- Czarny B., Rapacki R., *Podstawy ekonomii*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002.
- Friedman M., Friedman R., *Wolny wybór. Wypowiedź osobista*, tłum. J. Kwaśniewski, Kraków 1988.
- Hazlitt H., *Ekonomia w jednej lekcji*, tłum. G. Łuczkiwicz, Wydawnictwo Znak, Kraków 2004.
- Milewski R. (red.), *Podstawy ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Musiał G., *Z punktu widzenia ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Katowice 2008.
- Thomas S., *Ekonomia dla każdego. Co każdy szanujący się obywatel, wyborca i podatnik powinien wiedzieć o gospodarce*, tłum. K. Zuber, J. Fijor, M. Kresak, Fijor Publishing, Warszawa 2017.
- Zalega T., *Mikroekonomia*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003.